

број 2 | 2024

2 Автор: Алмира Фасљи Муарем

НЕВРАБОТНОСТА НА МЛАДИТЕ РОМИ ВО СЕВЕРНА МАКЕДОНИЈА - КОНТИНУИРАНА БОРБА

6 Автор: Леон Али

„ВРЕМЕ Е ЗА АКТИВИЗАМ“ – ОБНОВЕНИОТ „СУМНАЛ“ КАКО СИМБОЛ НА ПРОМЕНА

8 Автор: Семина Чиндарова

ИСЕЛУВАЊЕТО И ПРЕДИЗВИЦИТЕ СО ФОРМАЛНОТО ОБРАЗОВАНИЕ КАЈ МЛАДИТЕ

10 Автор: Таип Пини

ГРУПИРАЊЕТО ВО ЗАТВОРЕН ПРОСТОР НОСИ ПОГОЛЕМИ ЗДРАВСТВЕНИ ПРЕДИЗВИЦИ ВО ЕСЕНСКО-ЗИМСКИОТ ПЕРИОД

Рома индекс е списание на Здружението на граѓани „РОМАВЕРЗИТАС“

Списанието „Рома Индекс“ е подготвено од Здружението на граѓани „Ромаверзитас“ во рамки на Активноста на УСАИД за млади кои активно создаваат можности, имплементирана од организацијата Унапредување на економиите за посилни заедници, во партнерство со Младински образовен форум (МОФ) и Центарот за претприемачи и развој на менаџери (CEED Hub) Скопје, со поддршка од Американскиот народ преку Агенцијата на САД за меѓународен развој (УСАИД).

Мислењата изразени во списанието „Рома Индекс“ им припаѓаат на авторите и не ги изразуваат ставовите на УСАИД или на Владата на Соединетите Американски Држави (САД).

За издавачот:

Здружението на граѓани „РОМАВЕРЗИТАС“ - ISSN 2545-4005

Контакт:

Ул. „Мајаковски“ бр.12/1-18,
1000 Скопје, Северна Македонија
office@romaversitas.org.mk

USAID
ОД АМЕРИКАНСКИОТ НАРОД

број 2 | 2024

НЕВРАБОТНОСТА НА МЛАДИТЕ РОМИ ВО СЕВЕРНА МАКЕДОНИЈА - КОНТИНУИРАНА БОРБА

Автор: Алмира Фасљи Муарем

Значаен социо-економски предизвик кој демне над младата ромска заедница во Северна Македонија е постојаната висока стапка на невработеност. И покрај различните иницијативи насочени кон интегрирање на поединците Роми во поширокиот економски пејзаж, младите Роми продолжуваат да се соочуваат со несразмерно високи нивоа на невработеност што дополнително го зацврстува циклусот на сиромаштија и социјална исклученост.

Неодамнешните наоди на Агенцијата за вработување на Северна Македонија покажуваат дека стапката на невработеност кај младите Роми е неверојатно висока, со проценки кои надминуваат 70%, односно само 17% од Ромките со завршено соодветно образование се формално вработени. Оваа бројка е во целосна спротивност со нивните врстници кои не се Роми истакнувајќи ги системските пречки што ги попречуваат младите Роми да пристапат до стабилни работни места и економски перспективи.

Пречките со кои се соочуваат младите Роми на пазарот на трудот се сложени и разновидни. Дискриминацијата игра значајна улога, бидејќи многу Роми се соочуваат со предрасуди од потенцијалните работодавци.

Дополнително, образовните достигнувања (на пример, незавршено основно, средно или факултет) кај младите Роми има тенденција да бидат пониски од националниот просек,

ситуација која е вкоренета во историска маргинализација и ограничен пристап до квалитетно образование.

Друга огромна пречка е и фактот што младите Роми немаат пристап до соодветните информации за отворените работни позиции во јавните институции за Роми. Така, најчесто овие позиции со месеци остануваат празни, по што се пополнуваат од други лица кои не се Роми или, во најлош случај, од други етникуми кои намерно се декларираат дека се Роми и почнуваат да работат на места предвидени за Роми.

Покрај тоа, бројни ромски заедници живеат во неформални населби со лоша инфраструктура што го ограничува нивниот пристап до можности за работа и за стручна обука. Овие предизвикувачки услови за живот и недоволни ресурси, создаваат циклус што го отежнува стекнувањето основни вештини и квалификации.

Признавајќи ја сериозноста на проблемот, Владата на Северна Македонија во соработка со различни невладини организации, покренала повеќе иницијативи насочени кон намалување на невработеноста на Ромите.

Овие програми ја нагласуваат стручната обука, доквалификацијата, образовната помош и напорите за антидискриминација за да помогнат да се затвори јазот во вработеноста.

Една од позначајните иницијативи е на Невладината организација „Ромалитико“ која со помош на УСАИД помогна на над 400 лица да се вработат или да отворат свој бизнис. Тоа го прават со спојување на лицата кои бараат работа со потенцијалните работодавци.

И Невладината организација „Хера“, долги години работи во делот на вработување на младите Ромки. Според последните податоци, од 2018 г. досега, 23 Ромки успеале да се вклучат во некоја од мерките за активно вработување од Агенцијата за вработување.

Иако овие иницијативи дадоа одредени охрабрувачки резултати, напредокот сè уште е постепен. За да може да се зголемат овие постигнувања, потребно е да постои одржлива промена која бара сеопфатен пристап, како и индивидуален пристап.

Ова не треба само да се фокусира на подобрување на можностите за образование и за вработување, туку и да се справи со пошироките прашања за социјалната вклученост и борбата против длабоко вкоренетите предрасуди.

Додека нашата држава се стреми кон зајакнат економски и социјален развој, предизвиците со кои се соочуваат младите Роми не смеат да се игнорираат.

Обезбедувањето на овие лица со фер пристап до образование и вработување е од суштинско значење и за правдата и за максимизирање на потенцијалот на работната сила и, конечно, фер влегување на пазарот на трудот на младите Роми и Ромки.

Задачата што претстои е очигледна: обединетите напори и од претставниците на Владата и од граѓанското општество се од суштинско значење за да се урнат бариерите со кои се соочуваат младите Роми и да се негува поинклузивно општество.

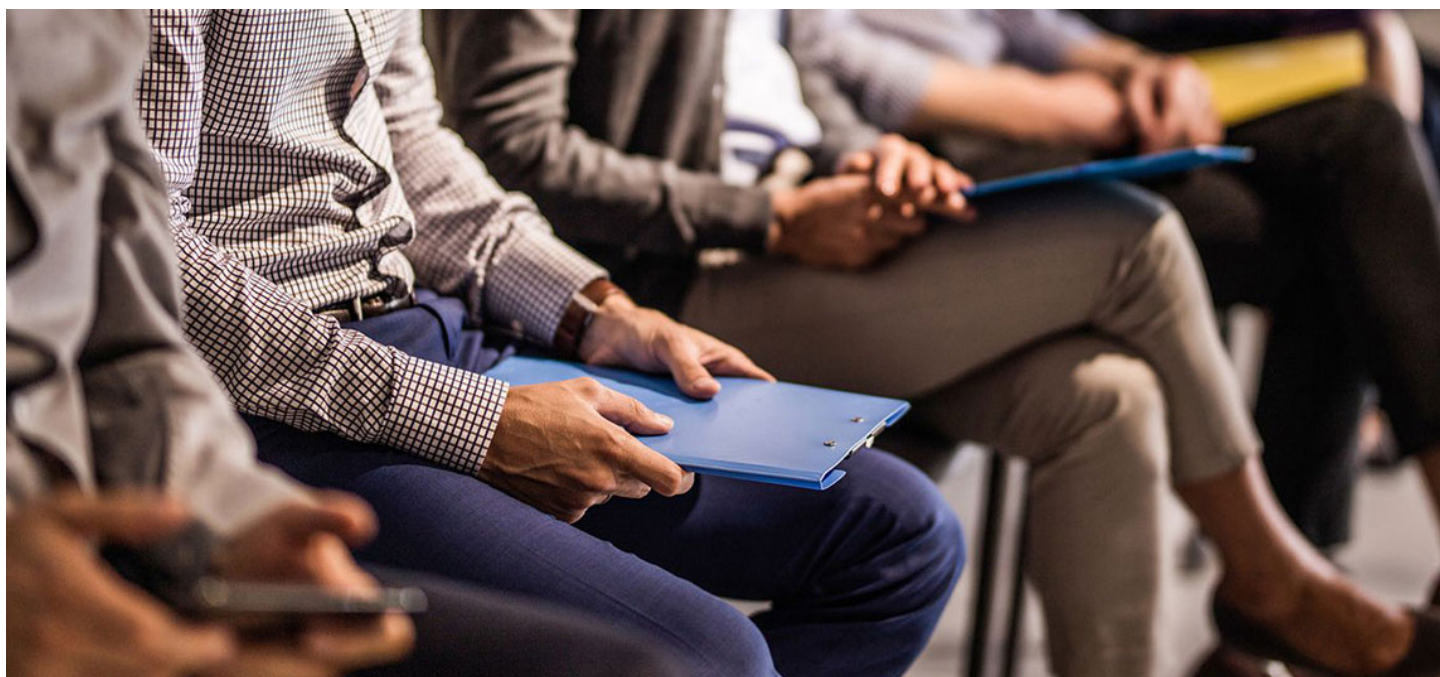

**Елвис Мемети,
дипломиран политиколог**

Злоупотребата за лични цели во нашето општество стана правило. Солидарноста изостанува, а растат манипулациите, личната корист, газењето на туѓите цели. Мислам дека на тоа многу делува актуелниот контекст којшто никако да премине од констатна криза во постојан мир. Тоа влијае на однесувањето на граѓаните, затоа што најдоброто објаснување е тоа дека наместо да бидеме заедно во добро и во зло, ние посегнуваме по сè она што е обратно од суштината на заедничкото добро во општеството. Така, злоупотребата, првенствено, станува доминатна активност во сите сфери, од образованието во сите сфери до вработувањето. Квотите или позитивните афирмации, кога секој сака да го зграби туѓото, губи смисла.

Затоа се потребни контрамерки кои треба да вродат со резултат. Во областа на вработувањето, најдобро е кога балансерот води по математичка формула дека се бара да се вработи и припадник на ромската заедница, тогаш активистите треба, првенствено, од сите институции преку слободен пристап на информации, да побараат информација колку лица годишно имаат планирано да вработат во одредена институција.

Да се направи една таква база од информации и да се подготви теренот однапред, дури и да се разменат информации со надлежните институции дека, ако се бара одреден профил којшто го нема во заедницата, тогаш формулата што ја вади балансерот не е ефикасна и не е правична. Тоа значи дека доколку, навистина, се сака да се постигне праведна и правична распределба за балансирање на вработувањата и да се елиминира историската неправда кон заедниците, тогаш потребни се дополнителните

активности што ќе вклучуваат, првенствено, мапирање на профилите по образование со коишто се располата во заедницата, размена на тие информации со институции на годишно ниво, најчесто одделите за човечки ресурси, потоа во процесот на планирање на вработувањата во одредена институција да се планираат кадри по образование и по нивоа на вработувања коишто одговараат на она што заедницата може да го понуди и евентуално организирање на три месечни обуки или академија преку Министерството за јавна администрација за полагање на државниот испит за влез во администрацијата и дури потоа, така спремни кадри, да може да го финализираат процесот на вработување преку една транспарентна постапка.

Ако нема ваков процес, тогаш барем во комисиите за избор, кога се бараат лица од заедниците, да има и преставници и од заедницата и во процесот на аплицирање

да се доставува и потврда од граѓанскиот сектор којашто ќе ја потврдува препораката за овие лица како припадници на заедницата, а која може да носи дополнителни поени во процесот на селекција.

Сè што е поинаку, остава голем простор за ефикасна манипулација којашто постигнува бројка која ниту е реална ниту е конзистентна. Најголем резултат во поглед на намалување на невработеноста со сигурност е воведувањето на квотата од 5% во Оперативниот план за вработување и ангажманот на граѓанскиот сектор којшто многу полесно пристапува во тој процес на застапување до ранливите групи. Тоа треба да продолжи и притоа засегнатите министерства треба да поттикнуваат проекти, на пример, во Агенцијата за вработување, каде што ќе се вработат и Роми коишто директно ќе го работат ова.

„ВРЕМЕ Е ЗА АКТИВИЗАМ“ – ОБНОВЕНИОТ „СУМНАЛ“ КАКО СИМБОЛ НА ПРОМЕНА

Автор: Леон Али

Под мотото „Време е за активизам“, група студенти и волонтери го обновува Центарот „Сумнал“. На Денот на младите, тие цртаа инспиративни и едукативни мурални за да се врати топлината на овој Центар. Обновата се организира од страна на Младинскиот образовен форум (МОФ) во рамки на Активноста на УСАИД за млади кои активно создаваат можности. На акцијата се приклучија и едукативниот центар „Генијалци“ и „Ромаверзитас“, како грантисти на Активноста на УСАИД и повеќе категории млади како корисниците на Центарот „Сумнал“, членовите на МОФ, студентите од ФОН (Факултетот за дизајн и мултимедија) и волонтери.

За **Тара Калапути**, проектен менаџер на УСАИД, визијата за Центарот „Сумнал“ е да остане динамично средиште каде младите Роми ќе најдат поддршка преку неформалното образование, пред и по нивното формално школување. Се очекува Центарот да ја зацврсти својата улога и да привлече повеќе млади за активно да ги поттикне да се вклучуваат во креирање и спроведување на програмите.

„УСАИД верува дека Центарот ќе продолжи да напредува, воден од младите како носители на позитивни промени во својата заедница“, вели Калапути.

Младите треба да се поттикнат и да се вклучат во различни активности, да се изразуваат и да делуваат креативно. „Денот на младите треба да биде секој ден. Затоа фокусот на МОФ е постојана работа со млади од различни категории, можности, од урбани или рурални средини низ целата држава, да се чувствуваат слободно, мотивирани, да разменуваат идеи и да земаат активна улога во формирање поубави и инклузивни заедници во државата“, вели **Ивона Кузмановска**, извршен директор на МОФ.

Во акцијата се вклучи и Факултетот за дизајн и мултимедија во АУЕ-ФОН. Студентите од втора, трета и од четврта година преку општествено одговорна акција придонесоа да „Сумнал“ добие нов визуелен идентитет. „Нашиот факултет, секоја година организира акција под мотото „Со слика до детска насмевка“. На крајот од годината, студентите од втора година можат своите скици да ги имплементираат во реален простор“ вели деканот **Милош Милосавлевиќ**.

Според **Милосавлевиќ** активизмот е многу убава компонента што секој треба да ја има. Теодор Петровски, студент и млад активист, го претставува активизмот преку графитите, бидејќи имаат многу силна порака и влијание врз другите да се подигне нивната свест. Волонтерството и цртањето за Теодор се активности од големо значење.

Менаџерката за младинско учество, **Христина Мирчевска-Нина** објаснува дека Центарот, на некој начин, е место кадешто младите кои сакаат да научат нови работи се чувствуваат безбедно да пишуваат и да читаат и надвор од формалното образование да се дружат и да се забавуваат. „Поубав центар привлекува повеќе млади. Освен содржински, да биде и убаво на око“, вели Нина. Идејата за оваа акција е Денот на младите да се прослави на поинаков начин, со креативен активизам. Таа ги повикува сите млади да бидат „action hero“, да застапуваат и да се вклучат во различни предизвици и за сите заедно да живееме во поубаво општество.

Историјат на „Сумнал“

„Сумнал“ е основан во јуни 2004 година за да одговори на предизвиците во јавните училишта и ромската заедница во Топана, како што се слабите училишни резултати, високите стапки на личен развој и ниската свест за важноста на образованието. Организацијата спроведува различни програми за образование и за развој на карактерот, тесно поврзани со наставните планови и програми од Министерството за образование. „Сумнал“ ги прошири своите услуги преку соработка со заедницата и со локалните училишта.

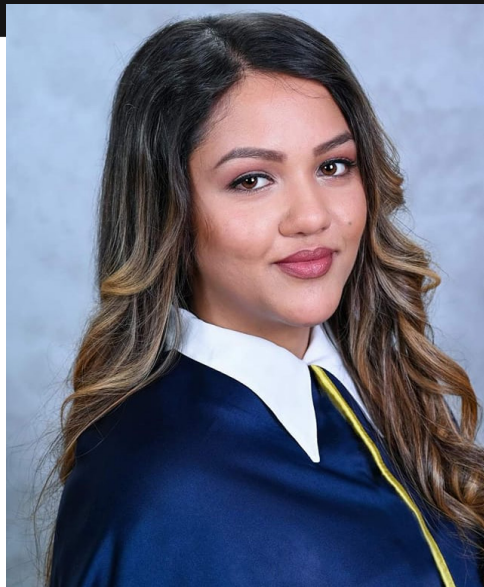
Денес, покрај образовните активности кои вклучуваат над 60 часа неделно за деца и за родители, Сумнал нуди и други

услуги за заедницата вклучувајќи поддршка за женски права, тусторство, пристап до јавни услуги, регистрација на граѓани, борба против семејно насилство, хигиена, вакцинации и писменост за возрасни. За жал, пред неколку месеци, објектот на „Сумнал“ беше опожарен и токму со оваа акција се санираа флеките на опфатените ѕидови, кои Центарот претходно немаше финансиски средства да ги уреди.

„Сумнал“ работи повеќе од дваесет години и како организација има цел да ги опфати сите деца Роми од Топана. Освен формалното образование, има многу неформални активности и оваа активност за обнова на Центарот е многу значајна, бидејќи ќе ја олесни работата во иднина, вели **Семра Бајрам**, дипломиран педагог и едукатор во „Сумнал“.

ИСЕЛУВАЊЕТО И ПРЕДИЗВИЦИТЕ СО ФОРМАЛНОТО ОБРАЗОВАНИЕ КАЈ МЛАДИТЕ

Автор: Семина Чиндарова

Младите се иднината на секое општество. Тие го градат општеството и зад себе оставаат генерации кои се трудат да придонесат и за генерациите по нив. За да можат да се едуцираат и да се социјализираат младите, важни се неколку фактори: средината, семејството, луѓето со кои се дружат, социјалниот живот во целост. Во некои држави условите за живот се подобри, за разлика од други држави, каде што условите се лоши и нема доволно ресурси за сите да имаат квалитетен живот. Затоа, младите со цел да ги подобрат условите за живот, се иселуваат од своите држави и одат во земји, каде што имаат повеќе избор за да постигнат различни успеси.

Иселувањето е честопати поврзано со предизвиците во формалното образование. Еве некои од главните аспекти:

Квалитет на образованието: Во некои региони, квалитетот на образование е недоволен што ги поттикнува младите да бараат подобри образовни можности во странство.

Мотивација и перспектива: Проблемите во образовниот систем доведуваат до намалена мотивација и чувство на безнадежност кај младите што ги принудува да најдат подобри можности во странство.

Недостаток на практична обука: Многу образовни системи се фокусирани на теоретско знаење, а не на практични вештини кои се ценети на пазарот на трудот. Ова може да ја зголеми желбата на младите да се преселат во странство за да стекнат практично искуство и да се обидат да добијат повеќе применливи знаења.

Многу млади, кога ја напуштиле државата не го завршиле своето образование. Нивното враќање во татковината значи дека тие, повторно, се принудени да запишат една година назад наместо годината којашто треба да ја запишат. Ова многу влијае на нивните потенцијали за развој.

„Нашата држава веќе 34 години е во транзиција. Тоа се рефлектира во економските политики кои влијаат на финансиските импликации на домашниот буџет. Секогаш имало печалбари во другите земји кои се во подобра економска положба од нашата држава. Иселувањето на младите со формално образование веќе подолг период е со рапиден тек. Просечната плата, според Заводот за статистика, е 41.939 денари, додека потрошувачката кошница за четиричлено семејство со двајца вработени и две малолетни деца е 72.000 денари. Според овие податоци многу од семејствата се под црвената линија на прагот на сиромаштијата. Затоа, младите се иселуваат за да си обезбедат подобри услови за живот. Државата мора да изнајде механизми за да го намали одливот на млада работна сила, бидејќи ако продолжи иселувањето со ваков тек, ни се заканува колапс од недостиг на работна сила на нашата држава», го изнесува својот личен став Тања Крстевска, вработена во Министерството за социјална политика, демографија и млади.

Зекија и Амела се две млади девојки кои заминале во странство на 10 години и таму го продолжиле своето образование. Но, по одредено време, тие се вратиле во својот град и се соочиле со проблем со кој сè уште се справуваат за да можат да го продолжат образованието. „Кога се вративме од странство сакавме да се запишеме во училиштето за да може да го продолжиме образованието. Добивме одговор дека не може да продолжиме, бидејќи документите биле некомплетни. Иако побаравме помош да ги собереме бараните документи, за жал, не успеавме и не го продолживме образованието“, објаснуваат Зекија и Амела.

За жал, ова не се случува само со образовниот процес на Зекија и на Амела, туку со многу човечки судбини. Решавањето на овие предизвици со образованието бара интегриран пристап кој вклучува подобрување на неговиот квалитет, создавање услови за развој на вештини и можности за млади, како и создавање поддржувачки и инклузивни образовни средини.

ГРУПИРАЊЕТО ВО ЗАТВОРЕН ПРОСТОР НОСИ ПОГОЛЕМИ ЗДРАВСТВЕНИ ПРЕДИЗВИЦИ ВО ЕСЕНСКО-ЗИМСКИОТ ПЕРИОД

Автор: Таип Пини

Во есенско-зимскиот период, кога температурата опаѓа и надворешните активности се намалуваат, зголемувањето на времето минато во затворени простории станува неизбежно. Ваквата ситуација создава идеални услови за ширење респираторни инфекции и други здравствени проблеми. Главен фактор за поголемо ширење на вирусите и на бактериите, според здравствените експерти е густината на население во затворени простории, особено во сезоната на грип и други сезонски инфекции. Социјалната дистанца и хигиенските мерки добиваат посебна важност за спречување на овие предизвици. Пандемијата на корона вирусот која го погоди светот во 2020 година, доведе до значајни промени во свеста на луѓето за овие проблеми. По искуствата со COVID-19, многумина станаа повеќе свесни за важноста на превентивните мерки.

Здравствени предизвици при групирање во затворени простории

Кога луѓето се собрани во затворени простории, особено во периоди на студено време, ризикот од ширење вируси и бактерии се зголемува. Влажноста, ниските температури и недостатокот на свеж воздух, може да ја нарушат функцијата на имунолошкиот систем и да создадат поволни услови за пренесување инфекции и вируси.

Респираторните вируси, како што се сезонскиот грип и другите акутни респираторни инфекции, се чести во ова време од годината. Секојдневните активности, од работа и учење до социјални собири, обично, се одвиваат во затворени простории што значително ги зголемува шансите за ширење инфекции.

Една од главните здравствени загрижености поврзани со групирањето во затворен простор е зголемената преносливост на вирусите. Во вакви услови, вирусите може лесно да се пренесат од едно на друго лице преку воздухот, контакт со површини или преку директен контакт. Неправилно проветрување на просториите и недостатокот на лична хигиена го зголемуваат ризикот од зараза.

Слободно може да се каже дека искуствата од корона вирусот доведоа до значајна позитивна промена во свеста на луѓето за ризиците поврзани со групирање во затворен простор и примената на превентивни мерки. Оваа пандемијата донесе значителни промени во начинот на кој луѓето ги гледаат, но истовремено и управуваат со ризиците од затворените простории. Искусувањето на глобалната здравствена криза ја нагласи потребата од подобрување на свеста за здравствените ризици поврзани со групирањето и предизвика промени во навиките и практиките на многу луѓе.

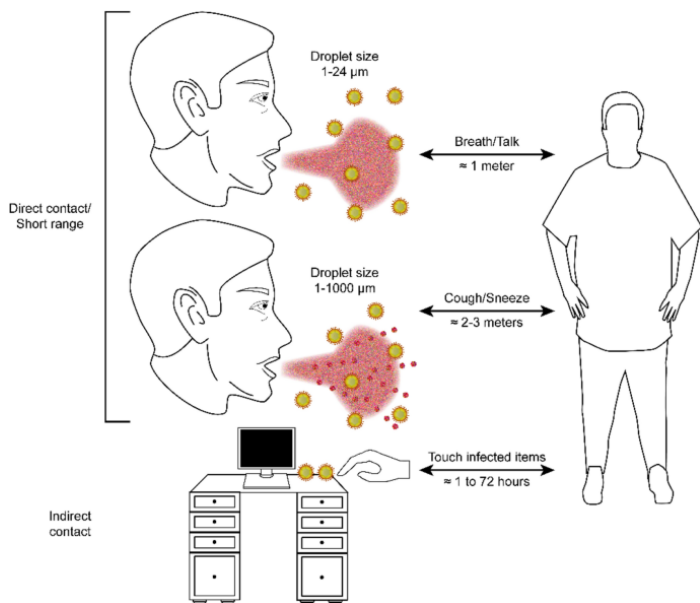
Пред пандемијата, свеста за ризиците од затворените простории и потребата од превентивни мерки, не беше толку изразена. Пандемијата донесе ново разбирање на важноста на социјалната дистанца, редовната хигиена и проветрувањето на просториите. Овие мерки станаа дел од секојдневниот живот на многу луѓе и продолжуваат да бидат важен аспект од здравствената заштита.

Промената на свеста се одрази и на начините на кои се организираат собири и активностите. Многу организации и индивидуи станаа поодговорни во планирање на настаните, одржување на санитарните стандарди и имплементирање на мерките за намалување на ризиците. Примена на практики, како што се носење маски, употреба на средства за дезинфекција и редовно проветрување на просториите, станаа стандардни процедури.

Превенција и препораки

За да се минимизираат здравствените ризици во есенско-зимскиот период, СЗО (Светската здравствена организација) препорачува неколку клучни мерки. Прво, важно е редовно проветрување на затворените простории. Ова помага да се намали концентрацијата на патогени во воздухот и да се одржи здравото вентилациско ниво.

Втората препорака е да се одржуваат високи стандарди на лична хигиена што вклучува редовно миеење на рацете со сапун и со вода или користење средства за дезинфекција на рацете. Во текот на сезоната на грип, вакцинацијата, исто така, е важен аспект на превенција. Таа значително може да ги намали шансите за инфекција и компликации.

На крај, важно е да се избегнуваат големи групни собири, кога е тоа можно. Ако не можат да се избегнат, треба да се применуваат мерки за социјална дистанца и хигиена. Со внимателно управување со овие аспекти, може да се намали ризикот од ширење инфекции и да се заштити јавното здравје.

По пандемијата, луѓето се повеќе свесни за здравствените предизвици поврзани со групирањето во затворен простор. Оваа нова свест и примената на превентивни мерки значат дека може подобро да се справиме со сезонските здравствени ризици и да се заштитиме себеси и другите од потенцијални инфекции.

Ventilating space and reducing duration

